

Ten geleide

Hoe ver is de nacht, wachter hoe ver? vraagt de profeet Jesaja zich af.

De nacht geeft geborgenheid, maar de nacht laat ook gebeuren wat het daglicht niet kan verdragen. De nacht is geborgenheid als je veilig en warm in je huis zit, maar is angstaanjagend wanneer je omgeven bent door gevaar en vijandschap. De nacht is erotiek en versmelting, de nacht is eenzaam en lang.

Hoe ver is de nacht, hoe ver?

De nacht is rustgevend als je er in mag slapen, maar dodelijk vermoeiend wanneer ze je confronteert met gedachten die je wakker houden, die in je hoofd malen en maar niet willen zwijgen. De nacht is het niet te harden gemis van een geliefde of dierbare dode, die nog niet gemist kon en wilde worden.

Hoe ver is de nacht? De morgen komt – nog is het nacht.

1.

Vanaf vandaag, tot juni 2018 lezen we in deze Ekklesia uit het evangelie over Jezus Messias, volgens Johannes. Het is voor het eerst dat we een heel seizoen lezen uit een bijbelboek en het is ook voor het eerst dat we zo veel vieringen achter elkaar stil staan bij de boodschap en het leven van Messias Jezus.

Het evangelie van Johannes heeft een wat ander karakter dan de drie andere evangeliën over Jezus, die zo nauw met elkaar verbonden zijn. Het is dan ook wat later en in een andere streek geschreven. We mogen uitgaan van de periode rond het jaar 90 van onze jaartelling en de locatie is Klein-Azië, waarschijnlijk de stad Efese. De auteur noemen we Johannes, hij geeft zichzelf in het verhaal verschillende namen, zoals 'de andere leerling' (Joh 18 en 20), of 'de leerling die door Jezus bemind wordt' (Joh 13 en 19, Joh 20 en 21). Hij wordt ook wel 'ooggetuige' genoemd (Joh 19 en 21). En die schrijver woont nu in Klein-Azië, maar is afkomstig uit de landstreek Galilea (Joh 21,2).

Een halve eeuw na zijn dood wordt honderden kilometers van Judea verwijderd, door een streekgenoot, een boek geschreven over Jezus. Daarmee is meteen gezegd dat het hier niet om een nieuwsuitzending gaat, maar om een reflectie, een terugblik op gebeurtenissen in het verleden. Dat geeft altijd weer een ander perspectief en nieuw inzicht. Hoe kijk jezelf na 50 jaar terug op je leven? Of misschien zelfs al na tien jaar? Dan weet je vaak niet meer hoe het precies gegaan is, maar overziet wel de gevolgen van wat toen gebeurd is of de keuzes die je toen hebt gemaakt. Hoe kijken wij nu met schaamte terug kijken op onze aanwezigheid in Indonesië en hoe we met onze Molukse KNIL militairen en hun families zijn omgegaan. Johannes blik ook terug en zijn terugblik is er geen van schaamte maar van licht en leven.

Dit evangelie is dus geschreven voor en vanuit een groep messiaanse joden – christendom bestond toen nog niet – in de diaspora van Klein-Azië. Menigmaal is in het verhaal dan ook sprake van 'wij' en zeer zeker ook van 'wij' tegenover 'zij'. En in de verhalen worden de moeilijkheden en mogelijkheden van deze kleine groep ten opzichte van het jodendom zoals zich dat in Juda manifesteert. Johannes is niet – zoals vaak gezegd wordt – anti-joods, maar beschrijft een conflict binnen het jodendom zelf dat zich in die tijd afspeelde, vooral tussen de groepen en het gezag in en rond Jeruzalem en de groepen daarbuiten. De belangrijkste doelstelling van zijn verhaal is dan ook het herstellen van de eenheid binnen het jodendom, een eenheid die Johannes een messiaanse eenheid noemt.

Dit gezegd hebbende komen we aan bij dit eerste verhaal uit onze reeks: het nachtelijk gesprek tussen Jezus en Nikodemus. Een verhaal waarin de twee partijen uit het conflict met elkaar in gesprek gaan: de farizeeër Nikodemus die het centrum vertegenwoordigt en Jezus uit Galilea waarmee de diaspora zich zo goed kan identificeren. Een gesprek in de nacht.

2.

Na de vrijlating van Nelson Mandela uit de gevangenis, bleek dat er al jaren geheime gesprekken gevoerd waren tussen Mandela en de Zuid-Afrikaanse regering. Deze gesprekken gingen over de toekomst van Zuid-Afrika en ieders rol in dit proces. In het verborgene, in de duisternis van de nacht, aan elk gezichtsveld onttrokken.

Nikodemus ging midden in de nacht naar Jezus toe. Nikodemus is dé leraar van Israël (Joh 3,10) en we mogen hem dus rekenen tot een van de invloedrijkste personen. Hij maakt deel uit van de groep der Farizeeën, de partij die de politieke leiding had in het Judea/Jeruzalem van die tijd. Een politiek en religieus zwaargewicht gaat in de nacht op bezoek bij een opstandeling, iemand die voorstander is van radicale ommekeer, de voorman van een messiaanse beweging. Kennelijk is er geheimhouding nodig. Gaat het over belangrijke zaken die nog niet openbaar mogen worden.

Maar de nacht is meer dan alleen beeld van omsloten geborgenheid en geheimhouding. Zoals de nacht in de geschiedenis van Zuid-Afrika ook het beeld is voor de duisternis waarin het land zich onder de repressie van het 'Apartheidsregime' bevond, zo is

het bij Johannes de nacht van Romeinse onderdrukking ten tijde van Jezus en ten tijde van zijn gemeente in Klein-Azië. Ook is het de nacht van de verscheurdheid en het conflict binnen de joodse en joods-messiaanse stromingen. Verdeeldheid en uit elkaar groeien is nacht en duisternis, gestreefd moet worden naar licht, en dat is voor Johannes de messiaanse eenheid.

3.

Waar moet het nachtelijk gesprek tussen Jezus en Nikodemus over gaan? Zijn naam is interessant: Nikodemus betekent "Het volk overwint". Kennelijk zit er diep in de man verscholen een verlangen, een visioen naar een ander leven, een andere toekomst dan gebukt gaan onder het Romeinse juk. Dat visioen deelt hij met Jezus. Er is een gezamenlijk belang: de eenheid bewaren of herstellen, omdat alleen zo de onderdrukkende Romeinse nacht ten einde kan komen. Twee mensen, met verschillende visies en posities, maar met een gedeeld belang, de overwinning, oftewel de bevrijding van het volk, ontmoeten elkaar in de nacht. Als een coalitievorming die het daglicht nog niet aankan.

Maar hoe verschillend de visies op wat gedaan moet worden zijn, blijkt onmiddellijk uit het nachtelijk gesprek. Nikodemus verwacht een teken, Jezus zegt dat de mens zelf een omvormingsproces moet ondergaan. Je zou kunnen zeggen dat Nikodemus de bevrijding van buitenaf verwacht en hij is er van overtuigd geraakt dat Jezus deze tekenen kan verrichten (Joh. 3,2). Die overtuiging is begrijpelijk, want in het tweede hoofdstuk lezen we dat er onder het volk groot vertrouwen is in Jezus vanwege de tekenen die hij heeft gedaan (Joh. 2,23). Maar Jezus maakt onmiddellijk korte metten met deze verwachting en laat hem weten dat het niet een kwestie is van wachten op een teken, maar van 'opnieuw' geboren worden. De bevrijding komt dus niet van buitenaf, maar van binnenuit.

Wie niet opnieuw geboren wordt, zal niet in staat zijn het koningschap van God te zien. (Joh. 3,3). De mens zelf moet omgevormd worden en die 'hergeboorte' kan alleen door de werking van Gods geestkracht in je leven toe te laten. Dat is de betekenis van 'opnieuw', of 'van bovenaf'. De weg van de Messias is een weg van de omvormende geestkracht die jou als mens maakt tot instrument van bevrijding. Het teken komt niet van buiten, maar jij bent dan zelf teken van de toekomst waarop je hoopt.

Hoe vaak wachten we op een teken? En hoe vaak te vergeefs? Hoe vaak zoeken we de oplossing buiten onszelf en vergeten dat er ook in onszelf een kracht tot verandering schuilt, een opdracht tot het zetten van stappen, een mogelijkheid om zelf onze toekomst ter hand te nemen? We wachten op een teken en zien niet wat zich in ons eigen leven al aandient aan kansen en mogelijkheden om tot verandering te komen, tot nieuw leven. Dat is een kerngedachte uit het Johannesevangelie: zien, gaan zien. Niet kijken maar werkelijk zien, inzien wat er aan de hand is en hoe het anders kan.

Nikodemus raakt door het antwoord van Jezus in totale verwarring. Het roept in hem beelden op van de feitelijke geboorte van een kind uit de schoot van de moeder. Jezus heeft het echter over een andere geboorte en de twee lijken langs elkaar heen te praten. Voor Jezus is het helder: Man en macht, mannelijke potentie maken mensen niet tot kinderen van God. De weg van binnen naar buiten die ieder mens moet gaan, die maakt dat je in staat bent om te ervaren kind van God te zijn.

Op de een of andere manier herkennen we dit waarschijnlijk allemaal. Wanneer de keuze niet intrinsiek is, niet van binnenkomt dan werkt het niet. We gaan niet duurzamer consumeren omdat we afspreken dat we dat vandaag allemaal gaan doen. Ieder van ons gaat het doen op het moment dat we van binnenuit voelen dat het niet anders meer kan. Honderd artsen kunnen roepen dat je moet stoppen met roken. Maar het stoppen begint pas wanneer de knop van binnen om gezet wordt. Een besluit moet incarneren, vlees worden, dat wil zeggen 'hier en nu' in je leven present en actueel.

4.

In het tweede deel van het nachtelijk gesprek raakt Nikodemus op de achtergrond. Het gaat verder met een lange monoloog van Jezus. Je zou kunnen zeggen dat Jezus met zijn redenering een nog onontdekte, nog verborgen, donkere plek raakt. Nikodemus tast nog in het duister over wat er allemaal gezegd wordt. Ondanks het gedeelde ideaal, lopen de visies kennelijk dusdanig uiteen dat het gesprek in duisternis blijft gehuld. Dat wordt ook duidelijk wanneer in de tekst een wij-zij tegenstelling wordt geschapen: 'Wij weten waarover we spreken en wij getuigen van wat we hebben gezien, maar ons getuigenis nemen jullie niet aan.' We horen schepping en nieuw begin, licht dat door wil breken, maar dat weerstand ervaart, tegenwerking. Het wil in eigen huis nog niet ontvangen worden (Joh. 1)

Mandela kwam na lange onderhandelingen vrij, er werd een gezamenlijke weg gevonden. Zo ver is het in het in het evangelie van Johannes nog lang niet. Het verhaal is nog maar net begonnen en er zullen nog vele inhoudelijke botsingen volgen.

Hoe ver is de nacht, wachter hoe ver? vraagt de profeet Jesaja zich af. Hoe ver is de nacht? De morgen komt zegt de wachter, maar nog is het nacht (H. Oosterhuis).